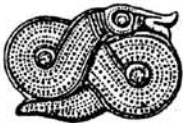

RAPPORT

RAÄ 9 Ö, Söderby, Lovö sn, Up

**En undersökt stensättning från äldre järnålder
på ett nyupptäckt gravfält**

Av Bo Petré

**Lovö Archaeological Reports and Studies
Nr 3 1996**

Department of Archaeology
Stockholm University

RAÄ 9 Ö, Söderby, Lovö sn, Up
En undersökt stensättning från äldre järnålder
på ett nyupptäckt gravfält

Lovö Archaeological Reports and Studies
Nr 3 1996

Department of Archaeology
Stockholm University

Editor: Associate Professor Bo Petré
 Director of the Lovö Project
 Department of Archaeology
 Stockholm University

© Bo Petré 1996

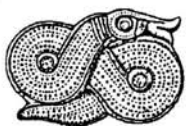
ISSN 1401-4890

RAPPORT

RAÄ 9 Ö, Söderby, Lovö sn, Up

**En undersökt stensättning från äldre järnålder
på ett nyupptäckt gravfält**

Av Bo Petré

Lovö Archaeological Reports and Studies
Nr 3 1996

Department of Archaeology
Stockholm University

Lovö Archaeological Reports and Studies
Nr 3 1996

Department of Archaeology
Stockholm University

Editor: Associate Professor Bo Petré
Director of the Lovö Project
Department of Archaeology
Stockholm University
106 91 Stockholm

Distribution: Bo Petré
Institutionen för arkeologi
Stockholms universitet
106 91 Stockholm

Fax 08-6128375
Datorpostadress: Bo.Petre@ark.su.se

© 1996 Bo Petré
Stockholm

ISSN 1401 - 4890

RAÄ 9 Ö, Söderby, Lovö sn, Up

En undersökt stensättning från äldre järnålder
på ett nyupptäckt gravfält.

Innehållsförteckning

Förkortningar	4
Teckenförklaring	4
1. INTRODUKTION	5
1.1 Inledning.	5
1.2 Syfte, frågeställningar och metod.	5
1.3 Undersökningens motivation	6
1.4 Fornlämningsbilden runt Raä 9.	6
2. TEKNISKA UPPGIFTER OCH DOKUMENTATION	7
2.1 Lägesbeskrivning och Raä-nr	7
2.2 Koordinatnät, höjdsystem samt rit- och fotodokumentation.	7
2.3 Gravfältskarta	8
2.4 Anläggningsbeskrivning Raä 9 Ö	9
2.5 Plan och profil samt fyndavbildningar	10
2.6 Fynden	11
2.7 Preliminär osteologisk bedömning	11
3. ALLMÄNT OM GRAVAR FRÅN BRONSÅLDER OCH ÄLDSTA JÄRNÅLDER PÅ LOVÖ	11
3.1 Olika typer av rösen och stensättningar	11
3.2 Gravarnas läge	12
3.3 Stensättningarnas yttre och inre gravskick	12
3.4 Gravarnas fynd och datering	13
3.5 Tabellarisk sammanställning av undersökta ensamliggande gravar i krönläge från bronsålder/äldsta järnålder på Lovö.	14
4. RESULTAT OCH TOLKNING.	15
5. SAMMANFATTNING.	15
6. REFERENSER.	15

Förkortningar

A	Anläggning	l	liter (alt. lång, längd)
ATA	Antikvarisk Topografiska Arkivet (Raä)	m.ö.h.	meter över havet
b	bred	p-grader	Fosfatgrader
br.lera	bränd lera	Raä	Riksantikvarieämbetet
d	diameter	Rs	Rest sten
dj	djup	SHM	Statens Historiska Museum
F	Fyndnummer	sn	socken
Grf fix	Gravfältets hödfixpunkt	St.nr	Nummer på C 14-analys,
Gk	Gravklot		Stockholm
h	höjd	Sts	Stensättning
kvm	kvadratmeter		

Förkortningar av kronologiska perioder

MN	Mellanneolitikum (ca 3350-2400 f.Kr.)
SN	Senneolitikum (ca 2400-1800 f.Kr.)
ä.brå	äldre bronsålder (ca 1800 f.Kr. - 1100 f.Kr.)
y.brå	yngre bronsålder (ca 1100 - 500 f.Kr.)
ä.jää	äldre järnålder (ca 500 f.Kr. - 500 e.Kr.)
	(äldsta järnålder=ca 500 f.Kr. - Kr. f. =förromersk jä.å.).
y.jää	yngre järnålder (ca 500 e.Kr. - 1100 e.Kr.)

Teckenförklaring

Teckenförklaring i plan	Teckenförklaring i profil (sektion)	
⊗ F 2= Fynd och fyndnummer --- = Begränsningslinje ⊙ = Keramikkärl -x-x-x- = Keramikkärvor (konc.) ○ = Hartstättningsring -x-x-x- = Brända ben -x-x-x- = Kol ▬ = Schaktgräns Y Y = Gräsyta/torvyta ~ ~ ~ = Berg (i dagen) ● = Hård	F 1 = Fyndnummer ~~~~~ = Brandlager x x x x x = Brända ben "/"/"/"/ = Kol ▬ = Keramikkärl //// = Kulturlager △△△△ = Skärvestenslager ┌ ┐ = Begränsning i sidled för anl. --- = Rekonstruerad begränsning för lager	▬▬▬▬ = Torvyta ▬▬▬ = Rekonstruerad torvyta /// = Mylla ○ ○ ○ ○ = Grus = Mo · · · · = Sand ▬▬▬ = Lera ▬▬▬ = Berg

1. INTRODUKTION

1.1 Inledning

På Lovö finns ett 30-tal gravar placerade i krönläge på berg eller på moränhöjder. Rösen och stensättningar i krönlägen är vanligt förekommande i stora delar av Sverige. I regel har sådana gravar endast i ringa omfattning utsatts för exploateringsundersökningar och vår kunskap om dessa gravar är därför knapphändig.

Redan år 1929 undersöktes och restaurerades röset Raä 9. Undersökningen utfördes av Andreas Oldeberg. Röset ligger i krönläge på ett V-Ö-ligt bergs- och moränimpediment på ägofiguren Söderby nära Mälaren. Röset var 7 m i diameter och 0,4 m högt. Undersökningen utfördes sedan röset utsatts för skadegörelse. Inga fynd påträffades.

Vid arkeologiska institutionens C-fältkurs hösten 1985 framkom i samband med ett inventeringsmoment nya fornlämningar såväl Ö som V om röset Raä 9, Söderby, Lovö. Den nyupptäckta fornlämningen i Ö ligger ca 125 m Ö om Raä 9 och består av ca 5 låga stensättningar (några osäkra) belägna i östra delen av den Ö-V-liga höjdsträckningen nära Mälaren mellan Söderby och Edeby. Fornlämningen har benämnts Raä 9 Ö (gravfält med ca 5 låga stensättningar, 3-6 m i d och 0,1-0,3 m h). Den nyupptäckta fornlämningen i V delen av impedimentet utgörs av en röseliknande stensättning som exponerar åt S. Den ligger ca 190 m V om röset Raä 9 och endsast ca 25 m från Mälaren. Den har benämnts Raä 9 V (nyupptäckt röseliknande stensättning). På Raä 9 Ö undersöktes en av stensättningarna (A 1) i samband med seminariegrävningar våren 1986 (denna rapport). Utgrävningen påbörjades våren 1986 och avslutades hösten 1986. Länsstyrelsens tillstånd: 11.3919-74-86 / 1986-05-13.

1.2 Syfte, frågeställningar och metod

Syftet med utgrävningen var att få kunskap om denna typ av fornlämning vad gäller datering, typ, gravskick och frekvens. Hypotetiskt hör denna typ av gravar till äldre järnålder - en tid som hittills inte framkommit i någon större utsträckning på Lovö och som det därför saknas lokal kunskap om. Det är också angeläget att få kunskap om när kröngravssystemet med de ensamliggande gravarna övergår till att bli gravfält. Raä 9 Ö synes nämligen vara ett litet gravfält i krönläge utan omedelbar närhet till känd tillhörande bebyggelse.

Frågeställningar

Utgör stensättningarna från ä.jää i krönläge en fortsättning på ett gravskick från bronsålder och i så fall hur långt fram i tiden var detta gravskick i bruk? Kan olika typer av gravar i krönläge urskiljas? Tillhör rösen bronsålder och stensättningar äldre järnålder eller är det andra faktorer än (indirekt) kronologiska som styr gravarnas utformning? Vilka blev begravda på detta sätt? (Alla, enbart män, enbart kvinnor, enbart vissa ålderskategorier?). Är gravar i krönläge gravar för en eller flera personer?

Metod. Den metod som använts utgörs av konventionell dokumentation av den typ som tidigare utförts i fält på Lovö av Institutionen för arkeologi, Stockholms universitet (se Petré, del 2 s. 21ff). Avtörvning har skett manuellt. Plan och profil har ritats i skala 1:20 och lodfotografier har framställts i skala 1:50. Snedfotografering har gjorts dels med svart/vit film och dels med dia-färg. Fynden har ritats i skala 1:1. All jord från anläggningen har sållats. Fyndlagret har vattensållats i finmaskigt såll (2x2 mm). Kontinuerlig diskussion om lagerförhållanden, färgskiftningar, fyndspridning, dokumentation m.m. har förts fortlöpande av deltagarna genom grävningsarbetet.

1.3 Undersökningens motivation

Denna typ av fornlämning representerar en relativt dold och okänd gravtyp som det är stor vikt att få kunskap om beträffande datering, gravskick, individens kön och ålder, representativitet m.m. Hur ser populationsförhållandet ut på Lovö under äldre järnålder? Kan dessa gravar i krönläge från äldre järnålder representera ett kvardröjande s.k. kröngravssystem från bronsålder eller utgör denna fornlämning ett eget specifikt familje- eller gårdsgravfält. Avskiljheten av gravfältet med avsaknad av känd boplatz talar för ett mer pastoralt gravspråk som kan föras tillbaka till bronsålderns vidsträckta anläggande av gravar, möjligen ett slags revirmarkerande gravsystem - kanske för att manifestera ägandet av land (jfr Petré, 1984, Del 3, s.170). Vilka ligger i så fall i dessa kröngravar? Den osteologiska analysen kan därvid hjälpa oss en liten bit på väg vad avser t.ex. ålder, kön och antal individer.

1.4 Fornlämningsbilden runt Raä 9

Södra delen av Lovö är relativt rik på fornlämningar från såväl bronsålder som järnålder. Det mest fornlämningsrika området ligger emellertid NV om Raä 9, dvs närmare gårdarna Söderby, Lunda och Berga. Inom en radie av ca 700 m från Raä 9 finns gravfältet Raä 6 från äldre järnålder vid Lindö, stensättningarna i krönläge vid Söderby, Raä 12, 33, 89, 109 och 118 samt skålgropslokaler Raä 103. Även det till stora delar undersökta grav- och boplatzkomplexet Raä 13 från bronsålder, ca 600 m åt NV, bör nämnas. Boplatzindikationer har också uppmärksamats vid den av grustäkt skadade Raä 10, ca 300 m åt NNV. Ett litet gravfält från yngre järnålder, Raä 11, finns ca 450 m åt VNV. Det nyupptäckta röset Raä 9 V är 6 m i diameter och närmast runt och 0,4-0,5 m högt med kantkedja av 0,3-0,75 m stora stenar. Kantkedjans höjd är 0,3-0,5 m. Röset har i ytan synlig packning av 0,2-0,4 m stora stenar. Möjligen sticker berg eller ett stort block upp i packningen straxt NV om centrum. Flera stora blockliknande stenar omgärdar röset i S delen. Åt Ö finns ett brant stigande berg. Röset som exponerar mot Mälaren i S var vid upptäckten omgivet av tät granskog. Det ligger endast ca 25 m ifrån Mälaren i kanten av en relativt brant sluttning ned mot vattnet.

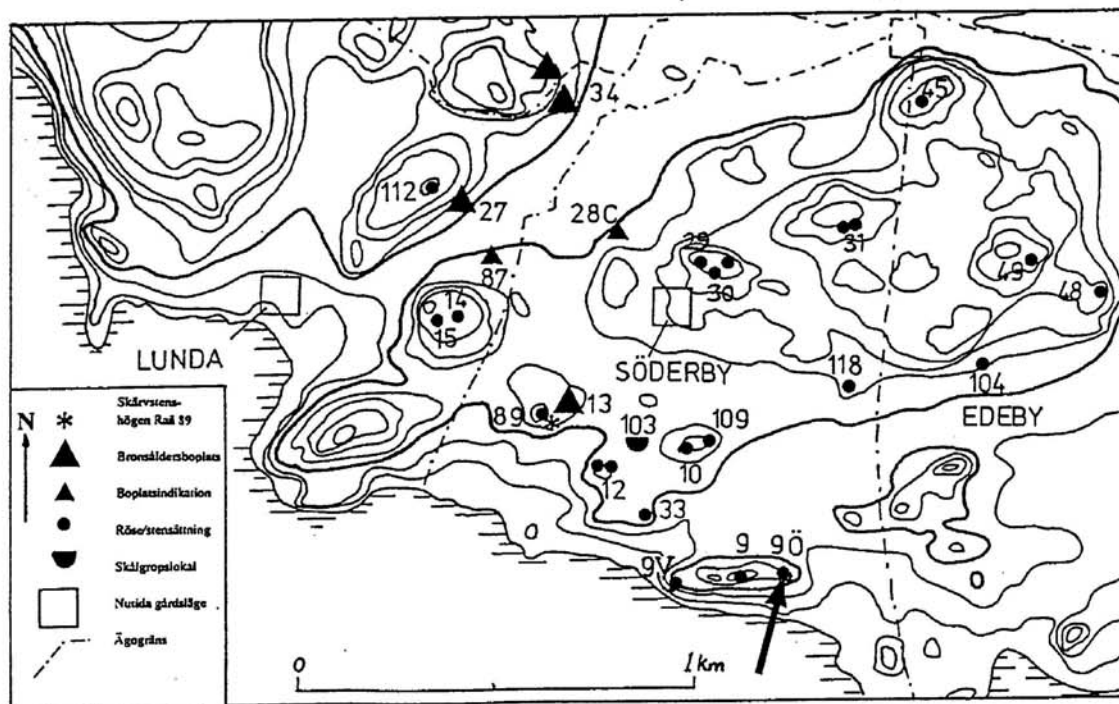

Fig. 1. Södra delen av Lovö med fornlämningar (Raä-nr) från bronsålder och äldsta järnålder. Höjdkurvor med 5 m ekvidistans. Grov linje = 15 m.ö.h. Raä 9 Ö vid pilen.

2. TEKNISKA UPPGIFTER OCH DOKUMENTATION

2.1 Lägesbeskrivning och Raä-nr

Fornlämningarna Raä 9, 9 Ö och 9 V ligger på ett impedimentet som utgörs av en ca 20 m hög, 300 m lång (V-Ö) och ca 100 m bred blandskogsklädd bergs- och moränhöjd som reser sig N om viken Malmvikssjön i Mälaren och V om Stäkstorp och Tillflykten på Lovöns S del. Impedimentet har branta slänter i princip runt om. De nyupptäckta fornlämningarna ligger dels i Ö delen av impedimentshöjden (Raä 9 Ö) och dels i V delen av impedimentshöjden (Raä 9 V).

Raä 9 Ö utgörs av ca 5 låga stensättningar bildande ett gravfält i krönläge med exponering åt Ö och S intill en kraftig brant. Fornlämningen återfinns på *Ekonomiska kartan* blad 10 I 5 d Lovö på koordinaterna x6577,60 y1616,22

2.2 Koordinatnät, höjdsystem samt rit- och fotodokumentation

Koordinatnätet. I samband med undersökningen av stensättningen A1 på Raä 9 Ö våren 1986 upprättades ett fristående koordinatnät med x-axel stigande åt N och y-axel stigande åt Ö (se Petré Del 2, s.21ff).

Höjdsystemet utgår från ett 0-plan som ligger 10 m över ett i berget sedan tidigare nedslaget järnrör 5 m V om A 1. Alla höjdvärden anger avståndet mellan objekt och 0-plan.

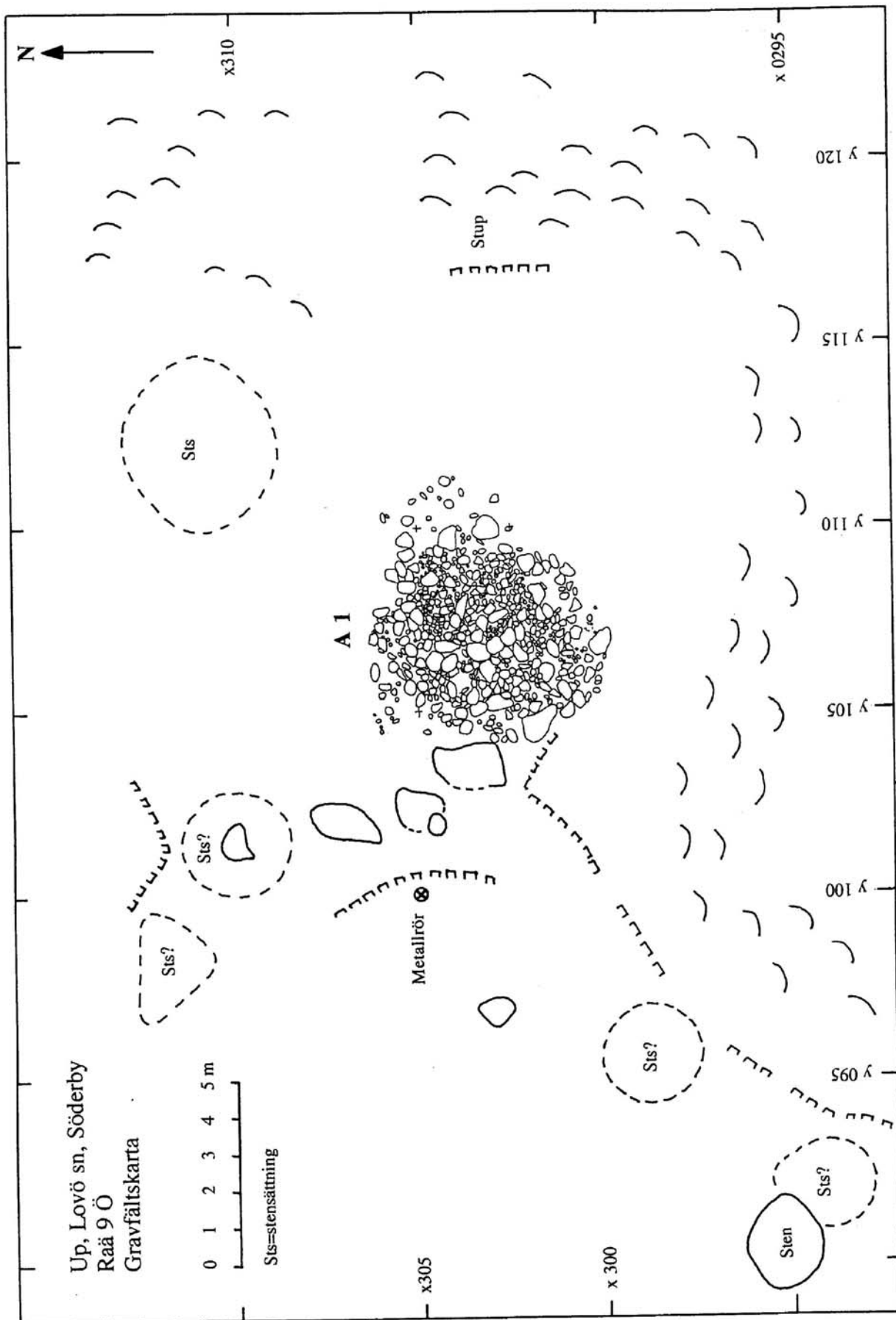
Planritningar har utförts i skala 1:20 och 1:50, *profilritningar* i skala 1:20 och *gravfältskarta* i skala 1:100.

Fotografering har utförts dels som snedfotografering med svart/vit film och dels som lodfotografering. Lodfotografierna har framställts i skala 1:50.

Fig. 2. Den undersökta stensättningen A 1 efter rensning. Fågelperspektiv från VNV.

2.3 Gravfältskarta

2.4 Anläggningsbeskrivning Raä 9 Ö

Anläggning 1

RUNDAD STENSÄTTNING, ca 6 m i d och ca 0,3 m h. Kantkedja (?). Rest sten (?).
Urnegrav? med rena brända ben.
Belägenhet x303 y107,5

Anläggningen var belägen på gravfältets Ö del, i en SÖ sluttning och syntes före undersökningen som en rundad ca 6 m i d och ca 0,3 m hög övertorvad förhöjning i markytan. Anläggningen hade en synlig men något diffus kantkedja bestående av 0,3-0,7 m stora kantiga och rundade stenar. I Ö var kantkedjan otydlig. I anläggningens yta fanns ett antal stenar som syntes ovan torven. I den centrala och V delen var stenarna genomgående större, ca 0,3-0,7 m stora.

Efter avtorvning och rensning framkom en svagt ovalt formad anläggning ca 6 m i d, med en sträckning i NNO-SSV. Stenpackningen som var tvåskiktad, utgjordes i det övre lagret av 0,1-0,7 m stora rundade och kantiga stenar. I den NV delen noterades en ansamling av mindre stenar 0,02-0,1 m. Den undre stenpackningen, bestående av 0,1-0,45 m stora oregelbunda stenar, vilade på ett jämnt lager av gulaktig sand. I anläggningens centrala del återfanns 2 till synes fallna resta stenar. Den S av dessa, ca 0,60 m lång och 0,25 m bred, låg med basen kvar i läge i centrum av anläggningen och fallen åt SSV (den finns inritad i profilen). Strax S om den N resta stenen framkom en antydning till rundad stenkonstruktion (stenskonig?) ca 0,7 m i d, bestående av 0,1-0,25 m stora stenar.

I anläggningens NNÖ del framkom i den undre stenpackningen ett järnföremål (hasp?)(F1). En knacksten/stenkula? (45 mm i diam.) påträffades i NNV delen (F2). Ett bryne instuckt under en kantsten framkom i SÖ delen (F3). En koncentration av rena brända ben, ca 0,4 m i diam., påträffades omedelbart intill och VSV om den S resta stenen (F4). I utkanterna av anläggningen påträffades mindre anhopningar av kol (F5, F6).

Anläggningen vilade på sand med inslag av grus.

FYND

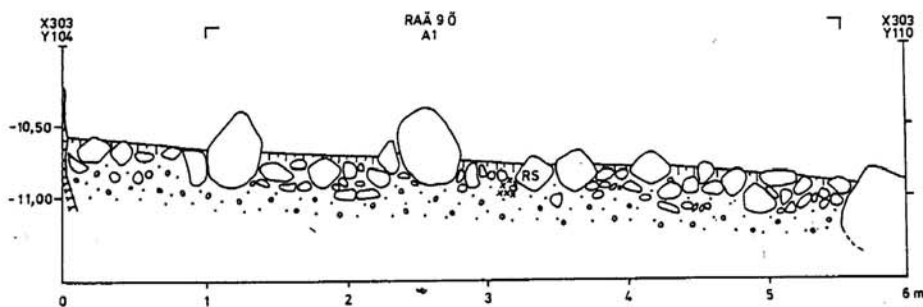
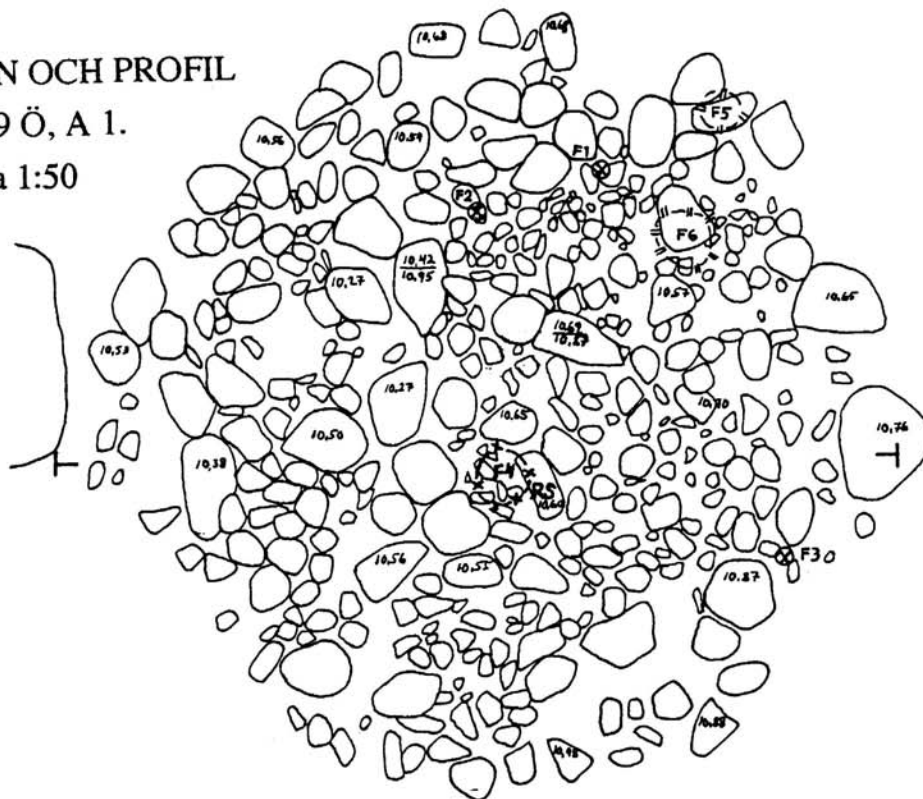
F1 x304 y109	-10,94	JÄRNHASP?, 53 mm
F2 x304,5 y107	-10,64	KNACKSTEN/STENKULA?, 45 mm i d
F3 x301,8 y109,2	-11,00	BRYNE, 85x53 mm.
F4 x303 y107,2	-10,87/-11,02	BRÄNDA BEN, rena, ca 0,15 l.
F5 x305,8 y108,7	-10,85	KOL, enstaka.
F6 x304,5 y108,5	-11,00	KOL, enstaka.

2.5

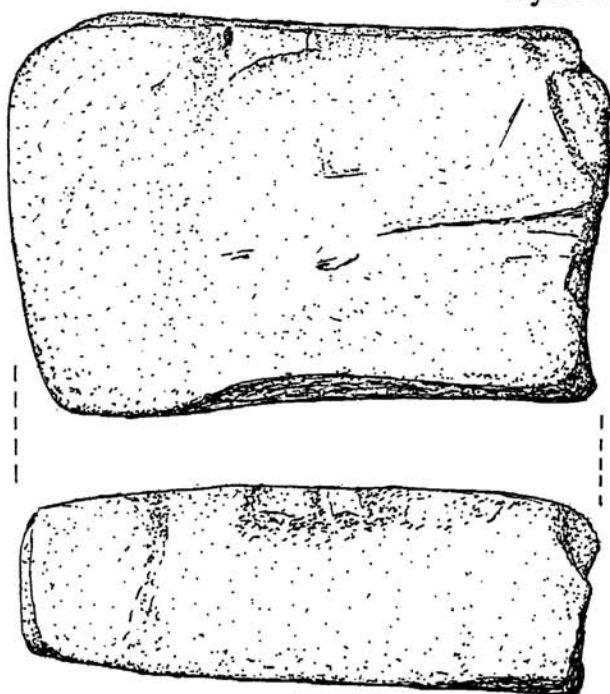
PLAN OCH PROFIL

Raä 9 Ö, A 1.

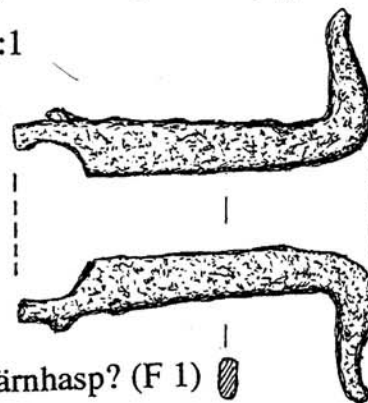
Skala 1:50

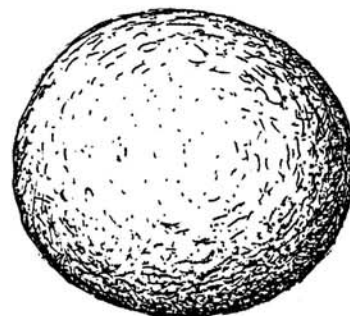
Fynd i skala 1:1

Bryne (F 3)

Järnhasp? (F 1)

Stenkula (F2)

2.6 Fynden

Fynden från den undersökta anläggningen utgörs av brända ben, ett bryne, en stenkula (?) och en järnhasp (?). De brända benen är väl krossade och väl förbrända och har ockulärt besiktigats i fält av Ebba During (se nedan). Järnhaspen är svår att funktionsbestämma och vid en första anblick ger den ett recent intryck. Den påträffades ej ytligt utan under stenpackningen. Brynet kan ej dateras. Stenkulan kan vara antingen en knacksten eller ha en symbolisk innebörd. Runda stenars symbolvärde har iakttagits i andra gravsamanhang. De större kloten - gravkloten - ligger som mittmarkeringar centralt och synliga i kvinnogravar (Petré 1981, s. 14 och 1984, Del 4, s.39 och 194). Även små runda stenar har uppmärksammats i gravar från olika tider på Lovö (se Petré 1984, Del 2, s.67). I den undersökta stensättningen Raä 29, Söderby, från äldsta järnålder påträffades 2 små runda stenar varav den ena var facettslipad (Petré 1984, Del 3, s.28 f.). Flera små rundfacetterade sandstenar påträffades i röset Raä 15 (se Petré 1996, Lovö Archaeological Reports and Studies, nr 2).

2.7 Preliminär osteologisk bedömning

De brända benen som framkom i anläggningen låg i en koncentration i anläggningens centrum och uppgick till 0,15 l. Benen var rena från sot.

En preliminär bedömning av de brända benen gjordes i fält av Ebba During hösten 1986 (den 24/9) enligt följande:

F 4. Brända ben (rengjorda). Benen är väl förbrända.

Vikt: 150 g

Volym: 0,15 l

Art: Människa

Kön: ?

Ålder: Infant I (möjligen Infant II).

Bestämda ben: Fragment av revben, undrarmsben, tandrot, klippben?, skalltak - möjligen hjässben.

Benbedömningen är preliminär.

3. ALLMÄNT OM GRAVAR FRÅN BRONS- ÅLDER OCH ÄLDSTA JÄRNÅLDER PÅ LOVÖ

3.1 Olika typer av rösen och stensättningar

De synliga gravarna från bronsålder och äldsta järnålder (dvs förromersk jä.å) på Lovö utgörs av ensamliggande rösen och stensättningar i eller intill krönläge. Rösetypen anses allmänt var den äldre och stensättningen den yngre. De kan även ligga ensamma eller i små grupper om två eller flera. Ett 30-tal sådana gravar i krönläge finns spridda på Lovö varav några har undersökts (Petré 1984, Del 3) och givit dateringar till bronsålder (t.ex. Raä 12, A 2) eller förromersk järnålder (t.ex. Raä 29). Av de gravar som hittills undersökts på Lovö kan en grov indelning i 5 olika typer göras (se a.a. s.170):

Typ 1. Röse eller röseliknande stensättning utan jordfyllning, ofta med kantkedja.

Typ 2. Stensättning med indragen ovanpåliggande kantkedja.

Typ 3. Rund stensättning med kantkedja och grusfyllning.

Typ 4. Oregelbunden liten stensättning, ofta svår att avgränsa (den s.k. Älbytypen)

Typ 5. Otydlig gles stensättning av osorterat stenmaterial, stundom endast en bengömma.

Sannolikt finns många mellanformer men en tendens kan ses på Lovö att typ 1 ligger i typiskt krönlägen med uttalad exponering medan typ 5 och 6 kan bilda små gravfält som kan ligga på eller i direkt anslutning till en boplats.

Skillnaderna mellan typerna har sannolikt flera förklaringar, t.ex. kronologiska, statusbetonade, gender och andra sociala faktorer. Kronologiska faktorer har ofta fått ligga till grund som förklaring till förändringar i typer och storlek för gravar. Andra faktorer har sannolikt haft minst lika stor inverkan.

Från romersk järnålder finns enstaka gravar av stensättningstyp på större gravfält från yngre järnålder t.ex. på gravfältet Raä 27 Lunda (A 138, 139 och 140) och på Raä 34 Berga/Lunda (A 3, 24, 26 och 5). Dessa gravar utgörs av relativt stora runda eller rektangulära stensättningar stundom nästan högliknande anläggningar (t.ex. A 26 på Raä 34). Ytterligare ett antal stensättningar (med osäker datering men troligen från förromersk och/eller romersk järnålder) som har mer oansenlig utformning har framkommit. På Raä 34 har i samband med undersökningar av vikingatida högar framkommit benlager, urnebengropar och små stensättningar under det vikingatida gravfältet. Som ovan nämnts fanns även större stensättningar, stundom högliknande på Raä 34, som till utseendet inte kunde skiljas från de vikingatida stensättningarna och högarna. Troligen utgör dessa gravar från äldre järnålder resterna av ett större gravfält men som skadats svårt då det vikingatida gravfältet anlades.

3.2 Gravarnas läge

Ett flertal ensamliggande gravar av stensättningstyp från äldsta järnålder (några från yngre bronsålder) har undersökts på Lovö (Petré 1984, Del 3). De ligger vanligen i krönläge med vissa exponeringsriktningar åt dåtida öppna vatten eller öppna betesmarker eller åkerytor (för exponeringsstudier se Petré 1982, s.69 f.). De har i regel anlagts i kanten av en bergs- eller moränhöjd. Stundom finns två eller flera stensättningar nära varandra (Raä 12 (A 1 och 2), Raä 14+15, Raä 29+30, Raä 64 (A 1 och 2) och Raä 9 Ö).

På det vikingatida gravfältet Raä 34, Berga, har, som ovan nämnts, några gravar från äldre järnålder påträffats och undersökts varav några är stensättningar (A3, 55) eller högliknande stensättningar (A 24, 26) och ligger i ett sådant läge på gravfältet att de exponerar ut mot bygden på samma sätt som de ensamliggande stensättningarna i krönläge.

De spridda gravarna i krönläge som anlagts under förromersk järnålder är troligen en fortsättning på den gravläggningstradition som var allmän under bronsålder då vissa lite högre socialt stående personer gravsattes i gravar i krönlägen. Hypotetiskt kan dessa personer ha utgjort en byhövding eller familjeledare - en person som fick en mer påkostad begravning. Antalet gravar från bronsålder och äldsta järnålder är nämligen alldeles för få för att täcka en livskraftig population. Antingen begravde man ej alla, eller så har vi inte hittat alla gravar. Under senare år har man på bl.a. bronsåldersboplatser påträffat ett antal bengömmor som skulle kunna utgöra enkla gravar för den "vanliga" populationen (gravar av typ 5).

3.3 Stensättningarnas yttre och inre gravskick

Några olika yttre konstruktioner har kunnat iakttas vid undersökningarna. Således finns stensättningar med s.k. indragen ovanpåliggande kantkedja (Raä 29, se Petré 1982, s.64, fig 44b). Några av dessa har i bottenskiktet utfyllda bergssvackor av dm-stora stenar (Raä 29 och Raä 12, A 1). Denna konstruktion finns belagd från flera håll i Mälardalen. Andra typer har en enkel stenpackning utan kantkedja eller med antydning till kantkedja eller med kantkedja som är partiell eller runtomlöpande.

Det inre gravskicket uppträder som brandgravskick med spridda brända ben i benlager eller mer eller mindre urlakade brandlager eller i brand- eller bengropar. I några gravar har i skrevor i utkanterna påträffats kol- eller sotföremål som annars i det närmaste saknats under själva stenpackningen (t.ex. Raä 29).

En intressant iakttagelse kunde noteras i stensättningen A 38 på Raä 13. I denna grav påträffades nämligen en järnkniv och en järnsölja med en intilliggande fragmentarisk läderrem. Detta tyder på att dessa gravgåvor inte varit med på brandbålet (läderremmen skulle ha förintats av elden). Detta gravskick är en kvarleva från bronsåldern. En annan mycket intressant grav av liknande slag undersöktes på Raä 34 våren 1996, nämligen A 10g - en skelettnedgravning men innehållande en koncentration av rena brända ben och därtill ett hartstätat kärl (bikärl - troligen ett mat- eller dryckesoffer), en järnkniv och ett stycke obränd eldslagningsflinta. Även här kan noteras att gravgåvorna ej följt den döde på bålet eftersom eldslagningsflintan var obränd. Det rör sig här om en märklig blandning av skelettnedgravning och brandgrav och i schaktet har man nedsänkt en koncentration av rena brända ben. Denna anläggning kan troligen dateras till slutet av romersk järnålder. Några intilliggande urnebengropar kan dateras till denna tid genom bl.a. kamfragment. Det tycks som om man någon gång runt denna tid har övergått till yngre järnålderns gravskick, vilket bl.a. innebär att de gravgåvor som ligger i gravarna har bränts tillsammans med den döde på bålet.

3.4 Gravarnas fynd och datering

De gravar i krönläge som undersökts på Lovö har varit relativt fattiga på fynd. De vanligaste fynden som påträffats, förutom brända ben, har varit hartstättningsringar, keramik, enstaka brynen och små runda stenar samt obränd flinta (eldslagningsflinta). Ett ovanligt fynd framkom i en av de undersökta gravarna (A 2) på Raä 12, nämligen en järnarmbygel och några små bronsringsfragment. Dessa ger en datering till yngre bronsålder (se Petré 1994, Del 3, s.18 samt fig s.21).

Keramik uppträder i fyra gravar. Skärvorna är fragmentariska och föreligger i små bitar som gjort det svårt att rekonstruera kärlens form. Ett kärl har delvis rekonstruerats, det i Raä 29 - ett litet koppliktande kärl med divergerande väggar (se Petré 1994, Del 3, s.29).

Hartstättningsringarna har varit fragmentariska och har oftast påträffats i spridda bitar i anläggningarna.

Intressanta och värda att uppmärksamma är de små runda stenarna som påträffats i tre kröngravar på Lovö (Raä 9 Ö, Raä 15 och Raä 29). I två av dessa gravar (Raä 15 och 29) kan det konstateras att stenarna är tillknackade. De har facetterad form och bergarten är röd sandsten. De inbördes viktförhållandena är också anmärkningsvärda (se Petré 1996, s.8 f.f. och s.16).

Av de två brynena som framkommit (i Raä 9 Ö och Raä 29) är det ena ett s.k. nålbryne. De små runda stenarna i Raä 15 och 29 är delvis facetterade och utgör ett ovanligt inslag.

Flintan är obränd och utgörs sannolikt av eldslagningsflinta och synes vara relativt vanlig i kröngravar.

De fynd som hittills framkommit i kröngravarna ger inga närmare kronologiska hållpunkter. Gravskicket med hartstätade benurnor eller keramikkarl med rena brända ben brukar vanligen dateras till yngre bronsålder eller äldre järnålder.

Från Lovö föreligger några C 14-analyser från träkol ur kröngravar (se Petré 1994, Del 3, s.172). Följande värden redovisas okalibrerade men med kalibrerat centralvärde inom parentes (kalibrerat enl. Clark 1975, se Petré a.a.). Från Raä 12 (A 2) finns ett värde: 870+-90 BC (1070 BC) och från Raä 29 finns ett värde: 420+-90 BC (465 BC). Två undersökta stensättningar (A 2 resp. A 5) i krönläge vid Hogsta på norra Lovö har givit värdena 150+-125 BC (160 BC) och 665+-90 BC (850 BC). Alla dessa värden ligger således i yngre bronsålder och förromersk järnålder. En sammanställning av undersökta rösen, stensättningar och gravfält i höjdlägen från Södermanland har visat på dateringar till bronsålder och äldsta järnålder fram till tiden omkring Kr.f. (Damell, 1985, s.62).

3.5 Tabellarisk sammanställning av undersökta ensamliggande gravar i krönläge från bronsålder/äldsta järnålder på Lovö

Fornl.nr, Anr	Stenpackningens mått (KK=Kantkedja, UKK=indragen ovanpåliggande kantkedja)	Benlager med brända ben (siffror i liter)	Brandlager	Urnegrav med brända ben (siffror i liter)	Gravklot (Gk), Rest sten (Rs)	Keramikkärl	Hartstättningsring	Bryne	Flinta/Flintavslag/eldslagningsflinta	Knacksten (K), Stenkula (Sk)	Järnarmbygel (Jab), Järnfragment (Jf)	Järnkniv och jämsölja	Bronsringar	Datering
Raä 9Ö	5x0,2 KK			0,15	Rs?			1		Sk	Jf(?)			Äjää
Raä 12, A 1	5x5x0,3 UKK		x			x	x							Äjää
Raä 12, A 2	5x3,5x0,3 KK		0,01			x					Jab		x	Y.brå
Raä 13, A 35	4x0,1			0,04										Äjää?
Raä 13, A 37	4x0,2 KK	0,05												Äjää?
Raä 13, A 38	5x5x0,2mKK	0,5										x		Äjää
Raä 15	4,8x0,4 KK									5Sk				Brå/äjäå?
Raä 17, A 1	5x4x0,2mKK	x		0,2		x								Äjää
Raä 17, A 2	3m med mittblock													Äjää
Raä 29	6,5x5,5x0,3m UKK		x		Gk	1	2	1	1	2Sk				Äjää
Raä 64, A 2	8x6x0,3m	x?					3?		1					Brå/äjäå
Raä 64, A 5	5x6x0,4 KK													Brå/äjäå
Raä 112	6x2,5x0,3 (17 vikingatida pärlor)													?

(Gravar undersökta på Raä 34 är ej medtagna)

4. RESULTAT OCH TOLKNING

Gravtypen, gravskicket, fynden och läget för den undersökta stensättningen A 1 på Raä 9 Ö talar för en datering till yngre bronsålder/äldre järnålder. Fynden kan inte ge en närmare datering. De brända benen har vid en preliminär osteologisk bedömning visat på ett barn. Detta är intressant med tanke på att en hypotes om att kröngravar representerar gravar för familjeledare har framförts (Petré, 1984, Del 4, s.212). När nu ett barn har identifierats i en kröngrav skulle detta kunna innebära att även ärvande(?) barn kunde bli begravda i kröngravar. En sten (eller möjligen två) i A 1 har sannolikt varit rest (se anl.beskrivningen). I gravar från yngre järnålder med resta stenar kan konstateras att dessa är gravar för manliga individer (Petré 1984, Del 4, s. 196). A 1 på Raä 9 Ö skulle således kunna vara en pojkggrav - hypotetiskt kanske familjeledarens/byhövdingens son som skulle ha tagit över ledarrollen och/eller arvet som vuxen. De ca 30 kröngravarna på Lovö kan dateras från ca 1000 f.Kr till ca Kr.f. Med medellivslängden ca 33 år skulle dessa kunna motsvara en begravd person per generation. Hypotetiskt skulle kröngravarna kunna utgöra ett revirhävande gravsystem för endast familjeledaren/byhövdingen (och deras ärvande söner som dött i förtid) i ett patrilokalt arvssystem - inga kvinnor har hittills kunnat identifieras i dessa gravar.

5. SAMMANFATTNING

Under våren 1986 undersöktes en stensättning (A 1) på ett nyupptäckt gravfält benämnt Raä 9 Ö. Gravfältet ligger i krönläge i Ö delen av ett långsträckt bergs- och moränimpediment intill Mälaren på Söderby, Lovö sn, Up. Den undersökta anläggningen utgjordes av en stensättning, ca 6 m i diameter och ca 0,3 m hög. Intill en fallen rest sten i centrum framkom en koncentration av rena brända ben. Dessutom påträffades i anläggningen en liten rund sten, ett järnfragment liknande en hasp och ett bryne samt några smärre kolförekomster. Den preliminära osteologiska analysen av de brända benen visar på ett barn. Den resta stenen i anläggningen gör således att man kan tolka graven som en pojkggrav - kanske en ärvande son till familjeledaren/byhövdingen i ett patrilokalt gravsystem. Daterande fynd saknas men liknande gravar har tidigare kunnat dateras till yngre bronsålder/äldre järnålder.

6. REFERENSER

Damell, D. 1985. *Bronsålder i Södermanland*. Södermanlands museum. Rapport 7.

Petré, Bo. 1981. Relationen mellan grav, gård och omland - exponering och kommunikation som funktion i förhistoriska gravar, med exempel från Lovö. *Bebyggelsehistorisk tidskrift*. Nr 2. 1981.

Petré, Bo. 1982. *Arkeologiska undersökningar på Lovö. Del 1. Neolitikum, bronsålder och äldsta järnålder*. Acta Universitatis Stockholmiensis, Studies in North-European Archaeology. 7.

Petré, Bo. 1984. *Arkeologiska undersökningar på Lovö. Del 2. Fornlämning RAÄ 27, Lunda*. Acta Universitatis Stockholmiensis, Studies in North-European Archaeology. 8.

Petré, Bo. 1984. *Arkeologiska undersökningar på Lovö. Del 3. Gravvar, gravfält och boplatser på Lovö*. Acta Universitatis Stockholmiensis, Studies in North-European Archaeology. 9.

Petré, Bo. 1984. *Arkeologiska undersökningar på Lovö. Del 4. Bebyggelsearkeologisk analys*. Acta Universitatis Stockholmiensis, Studies in North-European Archaeology. 10.

Petré, Bo. 1996. *Röset Raä 15, Lunda, Lovö sn Up - ett undersökt röse i krönläge samt ett schakt intill ett kvartsbrott vid Raä 16*. Lovö Archaeological Reports and Studies. Nr 2.

Lovö Archaeological Reports and Studies

Editor. Associate Professor Bo Petré

Director of the Lovö Project

Department of Archaeology

Stockholm University

ISSN 1401-4890

Distribution:

Bo Petré

Institutionen för arkeologi

Stockholms Universitet

106 91 Stockholm

Lovö Archaeological Reports and Studies

- Nr 1. 1996. Bo Petré. Raä 89, Söderby, Lovö sn, Up. En undersökt skärvstenshög.
- Nr 2. 1996. Bo Petré. Raä 15, Lunda, Lovö sn, Up - ett undersökt röse i krönläge samt ett schakt intill ett kvartsbrott vid Raä 16.
- Nr 3. 1996. Bo Petré. Raä 9 Ö, Söderby, Lovö sn, Up. En undersökt stensättning från äldre järnålder på ett nyupptäckt gravfält.
- Nr 4. 1996. Bo Petré. Raä 102. Ett schakt genom den gamla Lundagården, Lovö sn, Up.
- Nr 5. 1997. Bo Petré. Fonborgen på Lovö. Ett undersökt schakt genom borgvallen.